

*Kiss Zoltán Károly PhD**

A VÉDELEM BÉRE 1. A KÉPZŐ-, FOTÓ- ÉS IPARMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK SZERZŐINEK DÍJAZÁSA

1. BEVEZETÉS

Hantai Simon nagyméretű, „Cím nélkül” jelzésű absztrakt festménye negyvenhatmillió forintért kelt el a Virág Judit Galéria 2023. április 23-án megtartott aukcióján. A kortárs magyar piacon árverési rekordnak számító ügylet is rávilágít arra, hogy a műkereskedelmet – a válságok és a pandémia okozta visszaesésektől eltekintve – az egész világon a szárnyalás, rég nem látott pezsgés jellemzi, és a műtárgyak továbbra is stabil, vonzó befektetésnek számítanak. Látszólag ellentmondásban van ezzel, hogy a kortárs képzőművészek nehezen tudnak megélni kizárólag az alkotói tevékenységükből, sokan (leginkább a galériás háttérrel nem rendelkezők és az ösztöndíjuktól kiszorulóak) a művészeti foglalkozás mellett valamilyen állandó munkát is végeznek vagy pályaelhagyásra kényszerülnek.¹ Mindezek fényében különösen nem érdektelen áttekinteni a tárgyalkotó művészek anyagi elismerésének, díjazásának alapvetéseit és szerzői jogi hátterét.

Ahogy semelyik szerző, így a vizuális alkotók díjazása, az általuk létrehozott művek értékesítésének anyagi ellentételezése sem választható el a szerzői vagyoni jogok terjedelmétől és átruházhatóságától. A magyar szerzői jog egyik legfőbb elve továbbra is a vagyoni jogok egészben történő elidegeníthetlensége, amely alól a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) számos, taxatíve meghatározott kivételt enged a szerzői művek forgalmához fűződő praktikus társadalmi érdeket szem előtt tartva.² Törvényi védelem biztosítja a vagyoni jogok egészének a felhasználóra történő átruházását például a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott műveknél és a megfilmesítési szerződésnél. Amennyiben a vagyoni jogok átruházása – az Szt. szerint vagy az erre vonatkozó szerződés alapján – megtörténik, a szerzőt megillető felhasználási jogok és a felhasználás engedélyezésének joga – a szerződésben foglalt esetleges korlátozásokra figyelemmel – a felhasználóra száll át, így ezekkel a jogokkal már nem a szerző, hanem a felhasználó rendelkezik. A vizuális alkotások hasznosítására viszont általánosságban nem munkaviszony

* A szerző a Miniszterelnökség vezető-kormányfőtanácsosa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem feltétlenül azonosak a fenti intézmények álláspontjával.

¹ Hajdu Miklós: A szakma, amiből nem lehet megélni, de néha hozza a milliókat. g7.hu, 2019. május 7.: <https://g7.hu/elet/20190507/a-szakma-amibol-nem-lehet-megelni-de-neha-hozza-a-milliokat/>.

² Lásd az Szt. 9. §-át.

és nem megfilmesítési szerződések keretében kerül sor, hanem adásvételi vagy bizományosi szerződéssel válik a vevő műtárgy tulajdonosává. A műpéldány tulajdonjogának átruházása ugyanakkor nem eredményezi a vagyoni jogok összességének átszállását, mert a műpéldány megszerzése kívül esik a bevett szerzői jogi felhasználások körén.

A fenti szabálynak különösen a képző-, a fotó- és az iparművészeti alkotásoknál van jelentősége, ahol a műpéldány mint dolog átruházása (és általában ezzel egyidejű átadása) élesen elválik a felhasználási jogok átengedésétől. A tulajdonjog és a szerzői jogok kettéválása akkor okozhat konfliktust a mű szerzője és a tulajdonos között, amikor az alkotás értékesítéskor nem szállnak át, hanem a szerzőnél, illetve jogutódjánál marad a kiállítás joga, valamint a követőjogi és a művek másodlagos (például reprodukciós) célú felhasználásainál főszabályként közös jogkezelés keretében érvényesített vagyoni jogok és díjigények.³

A szerzői vagyoni jogok intézményének egyik legfontosabb fundamentuma az alkotónak járó díjazás biztosítása, még abban az esetben is, ha a mű felhasználása a felhasználó számára semmilyen közvetlen vagy közvetett vagyoni előnnyel nem jár. A díjazás előfeltétele pedig a szerző (és más jogosultak) vagy a közös jogkezelő szervezet engedélye a mű (más védett teljesítmény) felhasználására. A felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányos díjazás vagy egyéb – az Sztj.-ben meghatározott esetekben – megfelelő díjazás törvényi kikötése nem jelenti azt, hogy erről a szerző nem mondhat le, azonban ez csak kifejezett nyilatkozattal tehető meg, adott esetben pedig a jogszabályban megszabott alakban válik érvényessé.⁴

A vizuális művészetek tárgyközpontúságából és e művek felhasználásának szükségességéből következően a műalkotás (műpéldány) kiállítása és értékesítése a tipikus engedélyezési jog és felhasználási mód, az alkotók számára pedig a legfontosabb jövedelemforrás.⁵ Ez azt is jelenti, hogy a digitális korban elterjedt és felértékelődött felhasználási módok (sugárzás, továbbközvetítés, nyilvánosság számára lehívásra történő hozzáférhetővé tétel) a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások, valamint az építészeti művek esetében nem játszanak

³ A személyhez fűződő jogok minden műtípusra, műfajra egységesen vonatkozó átruházhatósági, átszállási és lemondási tilalma is generálhat feszültséget a vizuális művek alkotói és birtokosai között annak előre bocsátásával, hogy a gyakorlatban egyes jogosultságoknak hangsúlyosabb, míg más jogoknak itt lényegesen kisebb jelentősége van.

⁴ Sztj. 16. § (4) bekezdése.

⁵ Képzőművészeti alkotásoknál az egyedi (nagyjogos) engedélyezés körébe tartozó felhasználás elsősorban a kiállítás, amelynek engedélyezésére külön szabályok vonatkoznak. A műalkotás tulajdonátruházása során az alkotó a mű első értékesítésével gyakorolja a terjesztés jogát, ami ezzel ki is merül, tehát nem akadályozhatja például a továbbértékesítést, de a felhasználás módjának azonosnak kell maradnia. Ugyanakkor a szerzőnek az egyéb szerzői jogai, mint például a névfeltüntetés, a kiállítás joga vagy az egyéb irányú felhasználás engedélyezése, fennmaradnak.

meghatározó szerepet.⁶ A műalkotások értékesítése, tulajdonátruházása döntően adásvételi szerződés vagy bizományi szerződés útján történik, míg az építészeti tervek elkészítése és átadása tervezési szerződésekben realizálódik. Ezekben a szerződésekben általában konkrét (fix) összeg formájában jelenik meg a szerzőt megillető vételár vagy tervezési díj, amelyhez különböző elszámolási formák, fizetési módok és határidők kapcsolódhatnak.⁷ A vizuális művek reprodukciós célú vagy a médiaszolgáltatásban (háttérként) történő másodlagos felhasználásának engedélyezése és az ebből befolyó – nem igazán számottevő – díjak érvényesítése viszont általánosan nem egyénileg, hanem közös jogkezelés keretében történik.⁸

Összefoglalva, a vizuális műfajtakörében sajátosan értelmezendők és érvényesítendőek a művek felhasználásának engedélyezésére vonatkozó általános és garanciális szabályok, hiszen egy képzőművészeti alkotás hasznosításakor az alkotó nem egyes felhasználási jogokat engedélyez a felhasználó számára, hanem a műpéldány tulajdonjogát ruhazza át a vevőre a kialakult vételár ellenében vagy galéria közbeiktatásával bizományosi konstrukcióban a galériának fizetett jutalékért. Ebből következően itt az Sztj. 16. § (4) bekezdése szerinti arányos díjazás elve is megbicsaklik: a vevő oldalán általában nem jelentkezik a mű hasznosításából származó olyan bevétel, amihez a vételárat arányítani, mérni lehetne. Jelen cikksorozat a jellemző vizuális műtípusok szerinti bontásban mutatja be a díjmegállapítás és a jogdíjfizetés formáit, külön kitérve a jogsértések esetén megállapított vagyoni hátrány mértékére és a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítése címén megítélt összegekre.

2. Képzőművészeti alkotások szerzőinek díjazása

A képzőművészeti alkotások adásvétele, különösen a műtermi értékesítés két személy (az eladó művész és a vevő) megállapodása, amely az ügylet személyessége és intimitása folytán a magánszféra tartományában bonyolódik. Részben erre vezethető vissza, hogy a műalkotások (eladási) árára vonatkozóan nincsenek és nem is lehetnek objektív fokmérők, tarifák, mérőszámok. Mindez nem jelenti azt, hogy ne rendelkezniük adatokkal az eladások konkrét összegeiről: a nyilvános értékesítési csatornákon, főként aukciókon gazdát cserélő művek eladási (leütési) árai publikusak, így detektálható és mérhető a műtárgypiacon jelen

⁶ A műkereskedelemben a mű egészének tulajdonátruházása történik meg, amiből az is következik, hogy a törvényben részletezett engedélyezési jogok közül az anyagi formát öltő terjesztés joga a leginkább meghatározó vagy kizárólag előfordul. Továbbmenve, a többszörözés engedélyezésének joga szinte fogalmilag kizárt a vizuális alkotások műpéldányai esetében, hiszen ezzel az alkotás egységisége, megismételhetetlensége sérülne. Ettől el kell választani a művek elektronikus rögzítését, azokról másolatok készítését és nyilvánosságához közvetítését, mert ezek a nagyon gyakori, ún. másodlagos (reprodukciós), illetve az online térben megvalósuló felhasználások megengedettek közös jogkezelés körében történő engedélyezéssel vagy a szerző egyedi engedélyéhez kötötten.

⁷ Tervezési szerződések vonatkozásában lásd *Jámbor Attila: A tervezési szerződés: <https://epitesijog.hu/159-tervezesi-szer-des>.*

⁸ *Kiss Zoltán Károly, Kiss Dóra Bernadett: A vizuális művészetek és a jog 1. A képzőművészet szabályozása. NMHH Médiaudomány Intézet, Budapest, 2019, p. 13.*

lévő alkotók műveinek értéke. Egyfajta támpontot a vizuális művek alkotóit képviselő közös jogkezelő szervezetek díjszabása is nyújt, jóllehet ezek csak az ún. kisjogos, döntő részben másodlagos felhasználások engedélyezésére terjedhetnek ki, a számottevő bevételeket származtató nagyjogos felhasználásokra nem. A vizuális művészetek piacának, a művészek díjazásának mérési nehézségét jól mutatja, hogy az Európai Bizottság e tárgyban készült riportja teljesen ignorálja ezt az alkotói kört.⁹

A képzőművészeti alkotások értékesítése – függetlenül a vevő státuszától, jogállásától – döntően adásvételi szerződés vagy bizományi szerződés útján történik. Adásvétel során az eladó a dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles, míg a bizományi szerződés lényege az, hogy a bizományos a megbízó javára – díjfizetés ellenében – a saját nevében ingó dologra adásvételi szerződést köt.¹⁰ Képzőművészeti alkotások adásvételére a hagyományos ingóságok adásvételéhez képest részben eltérő szabályok és szokások vonatkoznak. Ennek magyarázata a vizuális művek és alkotóik közötti sajátos kapcsolatban (a műalkotások egyedisége, tárgyközpontúsága és hasznosításuk szűkössége) keresendő, amelyre tekintettel az Sztj. speciális szabályokkal „többletjogokat” biztosít a szerzők számára mind a személyhez fűződő jogok, mind a vagyoni jogok területén. A mű egységének védelméhez fűződő jog alapján például nem megengedett a mű átfestése vagy bármely módon történő átdolgozása (például részekre szabadlása) még a művet adásvétel útján megszerző tulajdonosnak sem.¹¹ Ugyancsak a mű egységéhez tartozik az az egyedi keret, amit a művész maga készített, és a mű dokumentáltan azzal együtt alkot egységet.¹² Kiemelten fontos „többletjog” a követőjogi díjigény is, amelynek a gyökere az, hogy a szerző részesüljön az általa alacsony áron eladott festmények későbbi, a műkereskedelemben jóval magasabb áron megvalósuló tulajdonátruházás anyagi hasznából.

A „többletjogok” miatt a vizuális alkotások esetében gyakran előfordul a tulajdonjog és a szerzői jog ütközése. A tulajdonos általában korlátlanul rendelkezhet a tulajdonát képező dologgal, de ez a rendelkezési joga nem sértheti az alkotó személyhez fűződő és vagyoni jogait még akkor sem, ha ezeket nem foglalták bele az adásvételi szerződésbe. A kiállítási jog kapcsán ez úgy működik a gyakorlatban, hogy a tulajdonos köteles a képzőművész előzetes

⁹ Remuneration of authors and performers for the use of their works and the fixations of their performances. MARKT/2013/080/D: http://publications.europa.eu/resource/cellar/c022cd3c-9a52-11e5-b3b7-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1.

¹⁰ Lásd a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:215. §-ának (1) bekezdését és 6:281. §-ának (1) bekezdését.

¹¹ Az Egyesült Államokban 1990-ban elfogadott Visual Artists Rights Act (VARA) szövetségi szinten biztosít jogokat a művészek számára a vandalizmussal szemben. A VARA hatálya alá tartozó egyes műalkotásokat tilos megsemmisíteni, megcsonkítani, torzítani vagy megváltoztatni oly módon, hogy azzal aláássák a művész hírnevét. Bővebben lásd: *ifj. Lomnici Zoltán: A festmények leöntése barbarizmus. Magyar Nemzet, 2022. 12. 06.: <https://magyarnemzet.hu/velemeney/2022/12/a-festmenyek-leontese-barbarizmus>.*

¹² Kiss, Kiss: i.m. (8), p. 120.

engedélyét kérni a tulajdonában lévő mű nyilvános bemutatásához.¹³ Ha ezt nem teszi meg, a szerző felléphet a tulajdonossal és a kiállítóhellyel szemben is. Az engedélykérés mellett a festmény tulajdonosának díjfizetési kötelezettsége is fennáll a szerző felé, ha harmadik személynek kiállítás céljára bérbe vagy haszonkölcsönbe adja a műalkotást.¹⁴

2.1. Képzőművészeti alkotások értékének meghatározása

Az Szjt. 1999. évi hatálybalépéséig, illetve a művészeti piac fokozatos magánosításáig az árak meghatározásában jelentős szerepe volt a régi Szjt.¹⁵ miniszteri rendeleteinek,¹⁶ valamint a Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak és a becsüsöknek, igazságügyi festményszakértőknek. Önmagáért beszél, hogy a régi Szjt.-vel együtt hatályon kívül helyezett rendeletek csak a többszörösítésre (a rendeletek szóhasználatában: többszörösítésre) alkalmas művek (kisplasztikák, képgrafikai alkotások, alkalmazott grafikai művek, ipari tervezőművészi alkotások, művészi fényképek) tekintetében állapítottak meg minimumdíjakat (árakat), festmények tekintetében nem. Az állam már a szocialista tervgazdálkodás időszakában sem akart vagy tudott direkt formában beavatkozni a képzőművészeti alkotások árképzési folyamataiba. A befolyásolás „puha” eszköze volt a Képző- és Iparművészeti Lektorátus, illetve a Képzőművészeti Alap, a későbbiekben pedig a 10/1968. (II.28.) Korm. rendelettel életre hívott Művészeti Alap által végzett zsűrizés intézménye. Ahogy azt a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) több szakvéleménye is megállapította,¹⁷ zsűrizésre azért volt szükség, mert enélkül az állami vállalatok, szövetkezetek, társadalmi szervezetek a művészeti alkotásokra felhasználási szerződést nem köthettek, és jogdíjat sem fizethettek.¹⁸ Az alkotások felhasználásában érdekelt állami gazdálkodó szervezetek (például a Képcsarnok Vállalat, BÁV) mozgásterét az határozta meg, hogy képző-, ipar és fotóművészeti alkotások-

¹³ Szjt. 69. § (2) bekezdése.

¹⁴ A műtárgykölcsönzés mégis inkább a múzeumok „privilegiuma”, bár arról nem állnak rendelkezésünkre adatok, hogy ebből milyen bevételekre tesznek szert az intézmények, illetve részesülnek-e ebből a kölcsönzéssel érintett alkotók vagy jogutódai. Bővebben lásd: <https://www.szepmuveszeti.hu/mutargykolcsonzes/>.

¹⁵ 1969. évi III. törvény a szerzői jogról.

¹⁶ Például a képgrafikai alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 10/1970. (VI. 25.) MM rendelet.

¹⁷ Például SZJSZT-25/2007. Szerzői minőség jogi megítélése, tervezői és kivitelezői tevékenység viszonya. SZJSZT-32/2014. Zsűrizett kerti fabútorok szerzői jogi védelme.

¹⁸ A képzőművészet, iparművészet egyes kérdésének szabályozásáról szóló 83/1982. (XII.29.) MT sz. rendelet 1. §-a szerint „[a] szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény hatálya alá tartozó ... alkotás ... szerzője saját művészeti alkotását szabadon értékesítheti. 2. § (1) A gazdálkodó szervezetek ... a társadalmi szervezetek stb. művészeti alkotást csak művészeti szempontból történt elbírálás után szerezhettek be, használhatnak fel és hozhatnak forgalomba.”

ra irányuló felhasználási szerződés tárgyai csak olyan alkotások lehettek, amelyeket az arra jogosított szervek elbíráltak.¹⁹

Kötelező, minden műre kiterjedő zsűrizés hiányában hogyan határozható meg a műalkotás ára? A műalkotások árképzése az egyik legösszetettebb feladat, amellyel a feltörekvő művészek különösen akkor szembesülnek, amikor először kezdenek el együttműködni galériákkal. A képzőművészeti alkotások régebről ismert és bevett árképzési módja a kép két oldalméretének összeadása, majd ennek megszorítása egy változóval, ami megfelel az alkotó hírnevének.²⁰ Ehhez még hozzá kell adni a vászon és a keretezés költségeit.²¹

A szobrok árának meghatározása sokkal inkább függ a felhasznált anyagok típusától és a mű és bonyolultságától.²² Végső soron egy adott szobor árát is az dönti el, hogy ki mennyit hajlandó érte fizetni. Egy drága anyagból, például bronzból vagy márványból készült darab nyilvánvalóan többbe kerül, mint egy kevésbé költséges anyagból, például agyagból vagy fából készült alkotás.²³ A szobrászok helyzetét az is nehezíti, hogy műveik előállításának fajlagos költsége jóval meghaladja a festményekét, amit nem mindig lehet érvényesíteni az értékesítés során az eladási árakban. Más szóval, a szobrászatnál a magasabb költségek és az eladási ár közötti különbség alacsonyabb haszonrészt eredményez. Az erre specializálódott szobrászok esetében kalkulálható és bevett jövedelemforrás a köztéri szobrok elkészítése. Ezeket többnyire önkormányzatok vagy állami szervek rendelik meg nyílt pályázati kiírás formájában, amelyben részletesen meghatározzák a szobor tematikáját (célját) és elkészítésének legfontosabb paramétereit.²⁴

¹⁹ Napjainkban már csak a köztéri műalkotások ki- és áthelyezése, lebontása esetén ír elő zsűrizési kötelezettséget a helyi önkormányzatok és szervek, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről szóló 1991. évi XX. törvény 109. §-a.

²⁰ A szorzószám mindig az egyénhez mért: a galériás elsőként belehelyezi az alkotót egy adott árkategóriába, a többiekhez képest pozicionálja, majd ez a szorzó a művész teljesítményének függvényében változik az idők során. Ez a számítás azért sem veszítette érvényét, mert a szubjektív (szorzó) és az objektív (méret) elem egyszerre jelen van benne.

²¹ How is an artwork priced? <https://www.artspere.com/us/cms/collector-guide/the-art-world/how-is-an-artwork-priced>.

²² Egy kisméretű, egyszerű, olcsó anyagokból készült szobor mindössze néhány száz euróba kerülhet, míg egy ismert művész nagyméretű, összetett alkotása könnyen elérheti a több tíz- vagy akár százezer euró árát.

²³ Mennyibe kerül a szobrászat? <https://www.dnr.hu/mennyibe-kerul-a-szobraszat/>.

²⁴ Ezek: a pályázók köre, a szobor helyszíne, mérete, anyaga, környezetbe illesztése, elkészítésének határideje, a bírálat szempontrendszere, a díjazás összege, a szerzői és felhasználói jogok köre, a bekerülési költség felső határa. A kialakult gyakorlat szerint a pályázatok kiírója a bírálóbizottság által megfelelő minőségűnek ítélt pályaművek közül általában hármat díjazásban részesít, és közülük kerül ki a végső nyertes, akivel a kiíró szerződést köt a megvalósításra. A díjazottaknak vállalniuk kell, hogy a kiíró a pályázatok felhasználására teljes és kizárólagos jogot szerez, azt szabadon felhasználhatja, illetve a pályázat anyagát és a pályázó nevét nyilvánosságra hozhatja. A szobor elkészítésére vonatkozó szerződés rögzíti a kivitelezés teljes bekerülési költségét: anyagköltség és munkadíj; ez utóbbit szokták tiszteletdíjnak vagy alkotói díjnak is nevezni, és ez „tartalmazza” a szerzői felhasználási jogok átengedését.

A múzeumok vásárlásainál az alkuknak, a kompromisszumoknak is nagy szerepük van az árak meghatározásánál. Egy országos közgyűjteménybe bekerülni presztízst jelent, amelynek érdekében sok alkotó hajlandó engedményeket tenni, de arra is vannak példák, hogy egyes alkotók feltételekhez kötötten (például állandó vagy időszakos kiállítás létrehozása) a teljes életművüket ajándékba adják egy önkormányzatnak. Az árengedmények megjelennek az alkotók és a neves galériák vagy befektetők közötti kapcsolatrendszerben is. Külön kategóriát képeznek a Magyar Nemzeti Bank vásárlásai, amelyek korábban (az Értéktár Program keretében) még régi, 19. és 20. századi neves honi alkotók műveire terjedtek ki, újabban pedig kortárs vagy a közelmúltban elhunyt festők tételeit részesítik előnyben.²⁵

Árbeefolyásoló tényező lehet végül a művészek életkora is. A fiatal művészek esetében az árak folyamatosan emelkednek a fesztiválokon, kiállításokon való megjelenés függvényében, míg az idősebb művészek esetében már nem jellemző az ilyen jellegű árnövekedés. Ennek oka abban keresendő, hogy a korosabb művészek karrierjében sokszor nem voltak meg azok az állomások, amik előidézhetnék volna az áremelkedést. A pártállami rendszer szándékolatlan alacsonyan tartotta a művek árait, sőt, hiányzott az a marketinges háttér is, amivel az alkotókat és műveiket be lehetett volna vezetni az amúgy nem piacgazdasági alapokon működő művészeti piacra.

Összefoglalóan azt rögzíthetjük, hogy napjainkban a nyilvános, szabályozott és jól dokumentált aukciós piacon a fentebb ismertetett tényezők következtében kialakuló árak határozzák meg érvényesen a piaci árszínvonalat és trendeket.

2.2. A kiállítási jog díjvonzata

A kiállítás joga sajátosan egyesíti a személyhez fűződő és a vagyoni jogokat: a kiállítás elsősorban a művész alkotásainak bemutatását, prezentálását jelenti a nagyközönség számára, és mint ilyen, szorosan kötődik az alkotó személyéhez, másfelől viszont minden érintett szereplő (alkotó, tulajdonos műgyűjtő, kiállító galéria) üzleti és vagyoni érdekei is óhatatlanul megjelennek a kiállítás kapcsán.²⁶ Ez lehet a magyarázata annak, hogy az Szjt. 69. §-ában foglaltak ellenére részleteiben máig nem szabályozott és nem egyértelmű, hogy a kiállítás megrendezéséért jár-e külön díjazás a művésznek.²⁷ A közgyűjteményben őrzött

²⁵ A legújabb hírek szerint a Magyar Nemzeti Bank egyik leánycége, az MNB-Ingatlan Kft. 58 millió forintért készülni megvenni Kucsora Márta festőművész 10 képét és 289 millió forintért venné meg Bak Imre négy festményét. Bővebben lásd: <https://atlatszo.hu/kozpenz/2022/04/28/kucsora-marta-20-kepet-58-millioert-veheti-meg-az-mnb-ingatlan-kft-az-elado-a-jegybank-alapitvanyanak-leanyvallalata/>.

²⁶ Kiss, Kiss: i.m. (8), p. 71.

²⁷ Szjt. 69. § (1) A képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás tulajdonosa köteles a művet a szerzői jog gyakorlása végett időlegesen a szerző rendelkezésére bocsátani, ha ez méltányos érdekét nem sérti. (2) Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás kiállításához a szerző beleegyezése szükséges. A közgyűjteményben őrzött mű kiállításához nincs szükség a szerző beleegyezésére és azért a szerzőt díjazás sem illeti meg. (3) A mű kiállítása esetén a szerző nevét fel kell tüntetni.

művek kiállításánál a törvény kizárja a szerző díjazását, amiből *a contrario* az következik, hogy minden egyéb esetben az engedély – ellenkező megállapodástól eltekintve – díjfizetéshez kötött. A téma érzékenységét jól mutatja a kiállítás üzleti céljának, illetve jövedelemszerző és jövedelemfokozó képességének eltérő megítélése a művész, a kiállítóhely és a HUNGART²⁸ között.

Ugyan a kiállítás nem tekinthető a művek egyidejű és nagy tömegű felhasználása miatt egyedileg nem gyakorolható felhasználásnak, a kiállítási jog engedélyezését a HUNGART 2012-től önkéntes közös jogkezelés körébe vonta, és éves díjszabásában állapítja meg ennek jogdíjtételét.²⁹ A közös jogkezelés ellen a szerző teljes bizonyító erejű (azaz két tanú előtt aláírt) magánokiratban tiltakozhat.³⁰ A művész tehát csak akkor kérhet közvetlenül jogdíjat a kiállítás szervezőjétől, ha előzetesen a közös jogkezelő felé jelentette, hogy a jogosítást a HUNGART helyett maga gyakorolja. A tényleges gyakorlat ugyanakkor ennek pont az ellenkezője: a kiállítóhely és a művészek közötti szerződésekben a művész hozzájárulását adja művei kiállításához, és általában lemond mindenfajta díjazásról, beleértve a kiállítási jogdíjat is.³¹

A művészeti szakírók egy része szerint a kereskedelmi galériák esetében szerződésben szabályozott partneri viszonyról van szó a piac törvényei alapján, azaz szóba sem kerül, hogy a művésznek eseti honorárium járna. A nonprofit intézmények viszont más elbírálás alá eshetnének. Van olyan kiállítóhely, ahol fizetnek honoráriumot a művészeknek kiállításon való részvételért, de még több, ahol nem. Valójában ez nem a helytől, hanem a kiállítóhely vezetőjétől, a kiállítás kurátorának személyétől, attitűdjétől függ, hogy talál-e megoldást honorárium fizetésére. Ahol a kurátor fontosnak tartja, és kiharcolja az intézményvezetőnél, hogy a költségvetésbe bekerüljön egy rovat, aminek keretéből kifizeti az általa meghívott művészeket, ott van honorárium. Ahol a kurátornak ez nem jut az eszébe, vagy nem tartja feladatának, vagy megpróbálja, de nem jár sikerrel, ott nincs honorárium.³² Mivel az alapvetően bizalomra, kétoldalú kapcsolatokra és együttműködésre épülő kiállítás-szervezői, galériás gyakorlattól idegen a közös jogkezelés, érdemes lenne felülvizsgálni a kiállítási jog fenntartását a HUNGART közös jogkezelésébe tartozó jogok között.³³

²⁸ A HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások tekintetében nyilvántartásba vett reprezentatív közös jogkezelő szervezet.

²⁹ A kiállítási jogdíj mértéke 2023-ban, ha a kiállító művészek száma a tízet nem éri el – legfeljebb 6 hónapra – 32 708 forint.

³⁰ Lásd a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény (Kjkt.) 18. §-át.

³¹ Kiss Zoltán Károly: A műgyűjtés és a műkereskedelem jogi szabályrendszere. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 13. (123.) évf. 1. sz., 2018. február, p. 47–48.

³² Jankó Judit: Miből él ma egy kortárs képzőművész? III. 2015. 05. 15. L. <https://artportal.hu/magazin/mibol-el-ma-egy-kortars-kepzo-muvesz-iii/>.

³³ Lásd: <https://kjk.szttnh.gov.hu/szervezetek/hungart>.

Az SZJSZT két esetben foglalkozott részletesebben az engedély nélküli kiállítás, valamint ennek televíziós – az időszerű, napi eseményekről való tájékoztatás körét meghaladó³⁴ – sugárzásának és interneten való közzétételének jogkövetkezményeivel, a jogosultakat ért vagyoni hátrány megállapításával. A testület szakvéleményében azt is vizsgálta, hogy a cselekményeket hasznoszerzés végett vagy vagyoni hátrányt okozva valószínűsítették-e meg, tekintettel arra, hogy a Büntető Törvénykönyv ezeket vagylagos feltételként tartalmazta.³⁵ Mivel a felhasználásokkal kapcsolatban a jogosultak nem adtak engedélyt, így az ennek fejében járó esetleges díjazástól is elestek, megállapítható volt, hogy legalább az elmaradt jogdíj mértékében bekövetkezett a vagyoni kár okozása. Az eset valamennyi körülményét megismerve az eljáró tanács álláspontja szerint elsősorban a vagyoni jogok megsértése miatt érte kár a jogutódokat. *„A jogszerű felhasználás esetén fizetendő jogdíj elmaradása mindenképp kárként jelentkezik náluk. Annak eldöntése, hogy a jogutódot nem vagyoni kár jogcímén érte-e kár a tiltása ellenére megrendezett kiállítás miatt, az ügyben rendelkezésre bocsátott dokumentumok alapján nem dönthető el, ez a későbbiekben bizonyítás kérdése lehet.”*³⁶

Egy szobor kiállítása esetén fizetendő jogdíj meghatározásának szempontjai tárgyában született testületi szakvélemény kitért a szobrászművész elismertségére, életművének kimagasló eszmei és anyagi értékére. Az alkotó elismertsége alapján azonban nem határozható meg egy adott szobrászművész által készített szobor adott helyen és céllal történő kiállításának a jogdíja. A konkrét ügyben nem lehetett irányadó a műpéldány adásvételi szerződése sem, amely a vételárat 5 000 000 forintban állapította meg.³⁷ Mindent egybevetve, a felperes által követelt 6 000 000 forint jogdíjat nagymértékben aránytalanak tartotta az SZJSZT. Kérdésként merült fel az is, hogy az elmaradt jogdíj összegének meghatározásánál van-e jelentősége annak, hogy a kiállítás közterületen vagy magánterületen történt, illetve annak, hogy az ábrázolt személy mennyire közismert. A felhasználással érintett kis terület és a felhasználással elérhető nyilvánosság szűkkörűsége alapvetően a felhasználással elért bevétel számításánál fontos szempont, de a konkrét esetben (nonprofit felhasználásról lévén szó)

³⁴ Egy kiállítás megnyitója csak abban az esetben tekinthető időszerű, napi eseménynek, ha a beszámoló rövid időn belül leadásra kerül. A jelen esetben viszont a kiállítás megnyitása (2004. december 17.) és az adásba kerülés (2005. január 15.) között majdnem egy hónap eltelt, így az időszerűség követelményének nem tett eleget.

³⁵ A régi Btk. 329/A. §-a szerint aki másnak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát hasznoszerzés céljából vagy vagyoni hátrányt okozva megsérti, vétséget követ el. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (új Btk.) 385. §-ának (1) bekezdése a hasznoszerzési célzatot már nem követeli meg; a vagyoni hátrány okozása az egyetlen feltétele a bűncselekmény megvalósulásának.

³⁶ SZJSZT-25/2005. Kiállítási jog gyakorlása.

³⁷ Az ellenérték a műpéldány – az anyagköltséget és az előállítás költségeit is tartalmazó – ára, ugyanakkor a szerződésből nem derült ki, hogy a vételárban van-e szerzői jogdíj, és ha igen, mennyi a szerzői díj, valamint hogy az eladó, aki egyben a szerző jogutóda, ad-e egyéb felhasználási engedélyt a vevőnek, amely egy építőipari cég. A szobor kiállításra került: a vevő által felújított kastély szabadon látogatható részén áll, a főbejáraton belül, az ismert közéleti személynek állít emléket, akiről a kastélyban működő múzeumot is elneveztek.

nem bír jelentőséggel. „Ugyanakkor ezeknek a szempontoknak a felek megállapodása során is lehet a jogdíjra nézve befolyásoló hatásuk, így a jogdíj becslésénél szintén figyelembe vehetők. A jogdíj összegénél csökkentő tényező, hogy a kiállításra csak meghatározott személyi kör számára nyitva álló helyen kerül sor, illetve a szobor nem országosan (csak helyben) közismert személyt ábrázol.”³⁸

1.3. A követőjog díjvonzata

Az Európai Unió 2001. szeptember 27-én elfogadott követőjogi irányelvét az Szjt. 2006. január 1-jétől hatályos módosítása ültette át, ami inkább csak finomhangolás volt, összefüggésben azzal, hogy a magyar szabályozás alapvetően összhangban volt az irányelvvel.³⁹ A követőjogi szabályozás hatálya kiterjed minden, a szerző által eszközölt első átruházást követő visszerthes tulajdonátruházásra. Az ingyenes ügyletek (például ajándékozás) mentesek a díjfizetési kötelezettségtől, de a visszerthes tulajdonátruházásra irányuló bármely megállapodás⁴⁰ díjigényt von maga után. A műkereskedőnek nem minősülő magánszemélyek közötti szerződések nem tartoznak a szabályozás tárgykörébe.

2006-ig a fizetendő díj mértéke minden ügylet után egységesen öt százalék volt, ami viszont nem felelt meg az irányelv küszöbértékeinek, továbbá degresszíven növekvő kulcsú díjszámítási metodikát meghatározó rendelkezéseinek. Az irányelv szerint a tagállamoknak meg kellett határozni egy 3000 eurót meg nem haladó minimum eladási árat, amely alatt nem kell megfizetni a díjat. A magyar műtárgypiac jellegzetessége viszont, hogy a kortárs művek jelentős hányada ezen összeg alatt talál gazdára, ezért a jogalkotó ennél jóval alacsonyabb szinten, az adminisztrációs költségeket még éppen meghaladó 5000 Ft-ban határozta meg a küszöbértéket.⁴¹ Az irányelv az 50 000 euró alatti eladási ár négy százalékában rögzítette a jogdíj mértékét, de lehetővé tette a tagállamok számára ugyanerre a kategóriára vonatkozóan az ötszázalékos díj bevezetését, amit az Szjt. jogharmonizációs módosítása magáévá is tett az akkori piaci helyzet figyelembevételére alapján. A jogalkotó – figyelemmel a 2008-as gazdasági válság okozta piaci megtorpanásra – 2012. január 1-jei hatállyal négy százalékra mérsékelte ezt a tarifát.⁴²

³⁸ SZJSZT-07/20. Szobor kiállítása esetén fizetendő jogdíj meghatározásának szempontjai: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_07_2020.pdf.

³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (2001. szeptember 27.) 2001/84/EK irányelve eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról.

⁴⁰ Adásvétel, csere, illetve egyéb, a Ptk.-ban nem nevesített, visszerthes tulajdonátruházást eredményező ügylet.

⁴¹ A küszöbérték kizárólag forintban történő megállapításának elsődleges indoka az, hogy a díjfizetési kötelezettség ne függjön az árfolyam esetleges ingadozásától.

⁴² Megállapította a 2011. évi CLXXIII. törvény 34. §-a.

A követőjogi díjigény érvényesítése egyéni joggyakorlás, továbbá kötelező jogkezelés és önkéntes közös jogkezelés útján is lehetséges. Tekintettel elsősorban arra, hogy Magyarországon ezen a területen a kötelező közös jogkezelés honosodott meg, az Sztj. módosítása is ezt tartotta fent. Ez azt is jelenti, hogy a szerzők – a művek másodlagos felhasználásának közös jogkezelés keretében történő engedélyezésével ellentétben – nem léphetnek ki ebből a jogkezelésből, és a rájuk eső díjról is csak utólag, a felosztás időpontját követő hatállyal, a rájuk jutó összeg erejéig mondhatnak le. A díjat a műkereskedő fizeti meg a HUNGART számára, a közös jogkezelő pedig legalább félévente, legkésőbb június 30-ig és december 31-éig fizeti ki a jogosultaknak, ha a felosztáshoz szükséges felhasználási adatok rendelkezésére állnak.⁴³

A követőjogi intézmény gyakorlati alkalmazása az utóbbi néhány évtizedben vált hangsúlyossá. Erre is visszavehető a jogterület viszonylagos kiforratlansága, és az, hogy napjainkban számos bizonytalanság övezi a szabályok gyakorlatba történő átültetését és értelmezését. Ezenfelül a digitális korban meghonosodott műfelhasználási módok (internet, web2.0, NFT) a szerzői jog vizuális művekre vonatkozó területén is új problémákat és kihívásokat vetettek fel, amelyekre még nem sikerült megoldást találni.⁴⁴

A HUNGART működéséről szóló éves beszámolók kiegészítő mellékletei tartalmazzák a tárgyévi jogdíjak beszédését és felosztását. A nagyon szűkre szabott beszámolóban mindössze az szerepel, hogy 2021-ben 141 590 000 forintot tett ki a követőjogdíjból és járulékból befolyt bevétel (2020-ban ez az összeg 76 475 000 forint volt).⁴⁵ Arra vonatkozóan nincsenek nyilvános adatok, hogy ebből az összegből hány alkotónak és milyen arányban történt/történik kifizetés. Iparági források szerint ezer körüli lehet a jogdíjban részesülő művészek száma. A díjösszegek (éves szinten) 10 000 és 20 000 forint között mozognak, és csak néhány kiemelkedően jól teljesítő alkotó esetén fordul elő 50 000–100 000 forint körüli vagy ezt meghaladó (kiugró) tétel. A HUNGART felosztási szabályzata 5000 forintban határozza meg a kifizethető legalacsonyabb összeget (jogdíjminimum). Ha a jogosultat megillető összeg nem éri el ezt a szintet, a szervezet azt elkülönítetten kezeli, és csak az összeghatár elérésekor fizeti ki.⁴⁶

Valamivel bővebb, részletesebb adatsorokat közölnek a HUNGART éves átláthatósági jelentései. Ezekből megtudható, hogy a követőjogdíjat és reprodukciós jogdíjat (kivéve a sugárzási jogdíjat) negyedévente osztja fel a közös jogkezelő, tekintettel arra, hogy a műkereskedőknek negyedévente kell a követőjogdíjat befizetni és adatot szolgáltatni. A jogosultaknak történő kifizetéskor azon költségeket, amelyek nem a HUNGART jogdíjbeszédési

⁴³ Bővebben lásd: <http://www.hungart.org/tajekoztato-a-kozos-jogkezelesrol/>.

⁴⁴ Popper Viktória: Szerzői jog a képzőművészetben. Artmagazin, 2014. 8. sz., p. 54–59.

⁴⁵ A 2022. évi jogdíjkifizetésekből 117 108 000 forint volt a tárgyévben beérkezett, felosztott összeg. Ebből a belföldi társszervezetektől (ARTISJUS, Reprográfiai Szövetség) átvett kifizetett jogdíj 66 054 000 forint, a külföldről érkezett jogdíjkifizetés 2 423 000 forint volt.

⁴⁶ Forrás: https://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/hungart_beszamolo_kieg_2021.pdf.

és -felosztási tevékenysége, hanem az adó- és/vagy társadalombiztosítási törvények által, a kifizetőre kötelezően előírt közterhek megfizetése miatt merülnek fel, a kifizetett jogdíjra vetítve az érintett jogosultakra kell terhelni a kezelési költség részeként (egyéni költség). 2020 második félévétől rendkívüli módon megnehezedtek a jogdíjkifizetések: a július 1-től bevezetett számlázási rend és az ezzel összefüggő bevallási kötelezettségek miatt mindazon jogosultaktól külön számlát kell bekérni, akik egyéni vállalkozók, illetve egyéb művészeti munkájuk kapcsán adószámmal rendelkező magánszemély adóalanyok.⁴⁷

2.4. A közös jogkezelés útján gyakorolt felhasználások díjvonzata

A vizuális (tárgyalkotó) művek másodlagos felhasználásának engedélyezése részben kötelező közös jogkezelés, részben a jogosultak akaratából gyakorolt kiterjesztett hatályú önkéntes közös jogkezelés útján valósul meg.⁴⁸ Kötelező közös jogkezelés körében történik az üreshordozó-díj, a reprográfiai jogdíj és a kábeltévéjogdíj érvényesítése akként, hogy a jogdíjakat az ARTISJUS, illetve a Reprográfiai Szövetség szedi be, és a képző-, ipar-, fotóművészekre eső hányadot átutalja a HUNGART-nak. A jogkezelők által felül nem írt törvényi felosztási kulcs alapján a beszedett magánmásolási díjából négy százalék, a kábeltévéjogdíjából tizennégy százalék, míg a reprográfiai díjából tizenhat százalék illeti meg a képzőművészeket, az iparművészeket és a fotóművészeti alkotások szerzőit.⁴⁹ A már nyilvánosságra került művek Sztj. 18. §-a szerinti többszörözésének (reprodukciós célú másolásának) engedélyezése nyomtatásban vagy másképp, továbbá a 26. § (1) bekezdés szerinti nyilvánossághoz közvetítése (praktikusan televíziós sugárzása) és lehívásra („on demand”) hozzáférhetővé tétele kilépést megengedő önkéntes jogkezelés keretében történik,⁵⁰ vagyis a HUNGART a jogosultak akaratából szedi be és osztja fel ezeket a jogdíjakat. 2020–2022-ben ezekből a jogdíjfajtákból az alábbi összegek kerültek kifizetésre a jogosultaknak.

⁴⁷ 2020. évre vonatkozóan lásd: <http://www.hungart.org/wp-content/storage/2021/09/ATLATHATOSAGI-JELENTES-2020.-tervezet-1.pdf>

⁴⁸ A képző-, ipar-, fotó- és ipari tervezőművészeti alkotások nyomtatásban történő reprodukálása, továbbá újságban, folyóiratban, könyvben egyéb formában (naptár, szórólap, arcuati elem stb.) történő megjelenése, valamint sugárzás útján vagy digitálisan a nyilvánossághoz történő közvetítése.

⁴⁹ Sztj. 20. § (5), 21. § (6) és 28. § (4) bekezdése.

⁵⁰ A kilépés vonatkozhat valamennyi érintett jogra, de a teljes felmondás helyett egyoldalúan korlátozhatja is meghatározott vagyoni jogokra, valamint országokra a HUNGART jogkezelését. A tiltakozás bármikor történhet azzal, hogy a tiltakozó nyilatkozat a kézhezvétel napját követő ötödik napon válik hatályossá. A tiltakozással érintett, már megkötött felhasználási szerződések esetében a tiltakozás – eltérő megállapodás hiányában – a tiltakozással érintett naptári félév utolsó napján válik hatályossá, feltéve, hogy a tiltakozásra az érintett félév első három hónapjának utolsó napjái sor kerül.

jogdíjfajta	2020 (e Ft) ⁵¹	2021 (e Ft) ⁵²	2022 (e Ft) ⁵³
jogosítás (többszörözés) utáni jogdíj	16 219	17 069	18 957
üres hordozók utáni jogdíj	36 688	48 063	50 001
reprográfiai díj	27 762	26 440	30 203
televíziós sugárzási jogdíj	17 979	7 755	28 896
kábeljogdíj	30 959	28 788	35 966

A HUNGART szerint a művek másodlagos felhasználásának engedélyezését közvetlenül végző szerzői jogi jogosultak nem élvezhetik a közös jogkezelés előnyeit, ezáltal csökkenhet a művekre kért felhasználási engedélyek száma és a jogdíjbevitel, ezzel párhuzamosan a jogosulatlan felhasználások száma és az adminisztrációs terhek növekedhetnek. Ennek a jogkezelői véleménynek ellentmondani látszik a közös jogkezelésből kilépő szerzők (különösen a fotóművészek és a fiatal képzőművészek) számának növekedése.

A HUNGART a belföldi felhasználások után járó jogdíjakon túl a külföldi felhasználások után is megkapja a jogdíjakat azokból az országokból, amelyek közös jogkezelő szervezeteivel ún. kölcsönös képviselői szerződése van.⁵⁴ Ennek megfelelően a külföldi alkotók műveinek magyarországi felhasználása utáni jogdíjakat a HUNGART is kiutalja az őket képviselő szervezeteknek. A jogdíjfelosztás a HUNGART felosztási szabályzata szerint történik. A felosztási szabályzat sokéves működés tapasztalatai alapján rögzíti a kezelési költség szintjét, amelynek mértéke a HUNGART által beszedett és felosztott jogdíjak esetében 2021-ben 22 százalék (2020. július 1. – 2021. május 31. között 25 százalék), míg a társszervezetektől felosztásra átvett jogdíjak esetében 15 százalék (2020. július 1. – 2021. május 31. között 19 százalék) volt.⁵⁵

Az adott televízióban sugárzott vizuális alkotások jogdíját a tárgyévi összes felhasználási időtartam, előfordulási szám figyelembevételével kell meghatározni. A meghatározás úgy történik, hogy a tárgyévben a televízió által befizetett összes jogdíj összegét elosztjuk a tárgyévi összes idevonatkozó sugárzási idővel, és így megkapjuk az egy másodperc sugárzásra eső egységnyi jogdíjat. Ezen egységnyi jogdíjat kell visszaszorozni az adott mű tényleges sugárzási időtartamával, és ezt követően a művön fennálló szerzői jogosultságok jogosultjai – a vizuális művészek, köztük a díszlet- és jelmeztervezők – között felosztani.⁵⁶

Más rendezőelvek szerint történik a már egyszer nyilvánosságra hozott képző-, ipar- és fotóművészeti alkotás változatlan, nyomtatott formában történő felhasználásának enge-

⁵¹ Lásd: http://www.hungart.org/wp-content/storage/2022/06/szamviteli_beszamolo_2020.pdf.

⁵² Lásd: http://www.hungart.org/wp-content/storage/2022/06/szamviteli_beszamolo_2021.pdf.

⁵³ Lásd: http://www.hungart.org/wp-content/storage/2023/06/szamviteli-beszamolo_2022.pdf.

⁵⁴ Ez jelenleg 33 országot jelent, ebből 23 európai.

⁵⁵ <http://www.hungart.org/tajekoztato-a-kozos-jogkezelesrol/>.

⁵⁶ A HUNGART felosztási szabályzatának 17.3. pontja.

délyezése és az ebből származó jogdíjak megállapítása és felosztása. A HUNGART éves jogdíjközleményében szabályozza a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások másodlagos felhasználását (így többszörözését, terjesztését), azok kiállítását, valamint sugárzás útján, közvetlen betáplálással vagy digitálisan a nyilvánossághoz történő közvetítését, ideértve a tartalommegosztó szolgáltató felhasználását is, továbbá a kereskedelmi forgalomban nem elérhető műveknek a kulturális örökség-védelmi intézmények által végzett felhasználását. A jogdíj mértéke elsősorban a felhasználás jellegének, terjedelmének függvénye, és általános tarifaként vagy egyedi szerződés keretében kerül meghatározásra.⁵⁷

A díjszabás kizárólag a HUNGART közreműködésével történő jogosítások tekintetében érvényes, vagyis ha a szerző vagy más jogosult közvetlenül ad engedélyt a felhasználásra, a tarifák nem kötelező érvényűek. A felhasználás engedélyezése általában egyszeri alkalomra, az ott megjelölt formában és terjedelemben történő megjelentetésre vonatkozik. A HUNGART – más reprezentatív közös jogkezelőkhöz hasonlóan – 25-50 százalékos engedményt ad egyes magyar vonatkozású vagy nonprofit célú felhasználások esetén. A kedvezmény mértéke:

- legalább 10, kizárólag magyar alkotók jogdíjköteles munkáit tartalmazó műveknél az alapidjából 25 százalék,
- kizárólag oktatási, tudományos, tudományos-ismeretterjesztési, illetve vallási célra felhasznált műveknél az alapidjából 25 százalék,
- a tankönyvjegyzékre felvett, az Sztj. 34. § (3) bekezdése alá nem tartozó műveknél 35 százalék,
- ugyanabban a médiumban történő ismétlés, újabb kiadás esetén, továbbá több médiumban történő egyidejű megjelentetés esetén a további megjelentetéseknél 25 százalék,
- borítón történő illusztrációnak a belső részben történő újrafelhasználásakor a belső részben történő felhasználásra 50 százalék,
- művészeti folyóiratokban elhelyezett képek után 50 százalék,⁵⁸
- kulturális rendezvényeket (színház, hangverseny, felolvasás stb.) hirdető vagy azokon történő felhasználások esetében 40 százalék.

A fenti kedvezményekkel kapcsolatban összefoglalóan kijelenthetjük, hogy az Sztj. preambulumban is célként megfogalmazott oktatási, kulturális vonatkozásokra, illetve a magyar alkotások bemutatását ösztönző szempontokra figyelemmel hosszú távon előnyösek lehetnek az alkotók számára, ezért sem merülhet fel ezek szűkítése vagy mértékének csökkentése.

⁵⁷ 2022. évre lásd: <http://www.hungart.org/wp-content/storage/2022/01/Dijszabas-Kulonos-rendelkezesek-2022.pdf>.

⁵⁸ Művészeti folyóiratnak kizárólag az olyan kiadványok, periodikák stb. minősülnek, amelyek elsődleges célja a kitűzött művészeti célok megvalósítása, és amelyek a működés során keletkező bevételt nonprofit jelleggel, csakis a művészeti cél megvalósítása érdekében használják fel.

3. Fotóművészeti alkotások szerzőinek díjazása

A fotóművészek vagyoni jogainak egyéni és közös jogkezelés keretében történő gyakorlása főbb elemeiben nem különbözik a képzőművészek joggyakorlásának szabályaitól és lehetőségeitől, valamint üzleti modelljeitől, így itt is érvényesek a kiállításról, követőjogi díjjegényről és a másodlagos felhasználások engedélyezéséről az előző pontokban foglaltak. A szabályozás és a díjazás szintjén fellelhető eltérések a műfaj sajátosságaiból fakadnak: a fotózás körében előforduló egyes speciális tevékenységek, gyakorlatok (portréfotózás, épületfotózás, műtárgyfotózás, a fotók reklámcélú felhasználása) a képzőművészetben nem ismertek, vagy nem tekinthetők tipikusnak. Erre tekintettel ebben a pontban csak a fotóművészet egyedi sajátosságaira, a kiemelését érdemlő műfajspecifikus szabályokra térünk ki. Az eredetiség szintjét el nem érő, a privát (amatőr) fotózás körébe tartozó fotók is kívül esnek jelen írás tárgykerén.

Az összekötő kapocs mindegyik fotózási forma esetében mégis a szerzői jog, mivel a megrendelésre készített fotónál is rendezni szükséges ezeket a kérdéseket, ha a megrendelő felhasználási jogokat kíván szerezni a fénykép jövedelemszerzési célú hasznosítására. Ilyenkor már előre szükséges tisztázni, hogy az elkészült mű vonatkozásában milyen terjedelmű felhasználási jogot kíván átengedni a fényképész (a megrendelő átdolgozhatja-e a képet, terjesztheti-e üzletszerűen, feltöltheti-e a honlapjára vagy közösségi oldalakra), és ezért külön díjazásra tart-e igényt.⁵⁹ A díjazás mértékével, összecszerúségével kapcsolatos kalkulációt nehezíti, hogy 2021. szeptember 1-től a fotózás (fényképészet) már nem képesítéshez kötött tevékenység, az ezt előíró jogszabályt hatályon kívül helyezték.⁶⁰

A művészi fotózás, a fotóművészeti alkotások árazása külön kategória, és más szempontok, rendezőelvek mozgatják mint például a portréfotózás vagy a képzőművészeti alkotások piacát. A fotográfia egyre népszerűbb és keresettebb mind a galériák, mind a gyűjtők körében, ami annak is betudható, hogy sok magyar származású fotográfus futott be nemzetközi karriert, és lett világhírű.⁶¹ A klasszikusnak számító magyar fotóművészek növekvő népszerűsége kihatással van a kortárs fotó piacának élénkülésére. A 2000-es évek közepétől több fővárosi galéria rendezett értékesítési kiállítást Moholy-Nagy László és André Kertész

⁵⁹ Keserű Barna Arnold: Fényképészet, jog, szellemi tulajdon: <https://keserubarna.hu/fenykepzeset.html>.

⁶⁰ 21/2010. (V. 14.) NFGM rendelet az egyes ipari és kereskedelmi tevékenységek gyakorlásához szükséges képesítésekről. Hatályon kívül helyezte: 34/2021. (VII. 26.) ITM rendelet 12. §-ának b) pontja.

⁶¹ 2019 novemberében a műtárgy.com „A magyar művészek aukciós piaca” című kiadványában a fotóművészekre is kitért, és több mint 150 fotóművész eladási eredményei alapján megvizsgálta a magyar fotóművészek aukciós piacát. A portál kutatásai szerint az elmúlt tíz évben 2014 volt árverések szempontjából a fotóművészek legeredményesebb éve, akkor közel egymilliárd forint volt az aukciókon értékesített munkák összege. A gyűjtésből kiderült, hogy a magyar fotóművészek legfontosabb piaca az USA, amely a teljes aukciós forgalom 62 százalékát teszi ki, Magyarország pedig kevesebb mint egy százalékát. Bővebben lásd: Vajon ki a legkeresettebb magyar fotós a fotóművészek aukciós piacán? oktagon.hu: <https://www.oktagon.hu/design/vajon-ki-a-legkeresettebb-magyar-fotos-a-fotomuveszek-aukcios-piacan/>.

műveiből, és az itt tapasztalható árak a kisebb tőkeerővel rendelkező, illetve a kockázatot vállaló, az új irányzatokra nyitottabb vásárlókat a fiatal fotóművész generáció felé terelték. Az igazi siker itt is a nemzetközi áttörés lenne, vagyis a kortárs magyar fotó rendszeres jelenléte nemzetközi kiállításokon, vásárokon, múzeumi és magángyűjteményekben.

3.1. A fotóművészeti alkotások értékének meghatározása

A közös vizuális és alkotóművészeti gyökerek ellenére a két piac nem mérhető össze egymással, és a szektorok közötti átfedés, átjárás is viszonylag ritka, szűk területen mozog. Kétségtelen tény, hogy piaci összehasonlításban a művészi fotók értékesítésének volumene jelentősen alatta marad a képzőművészeti alkotásokénak. Az összehasonlítást nehezíti az is, hogy a fotók esetében nincs egyértelmű ármeghatározó, árképzési módszer, szemben a képzőművészeti alkotásoknál bevett, a kép méretéhez és a felhasznált anyagokhoz igazodó árképzési módszerrel. Végeredményben a fotóművek piaci értékét is elsősorban alkotóik hírneve és elismertsége határozza meg. A gyűjtők számára az is kardinális kérdés, hogy a fotóművészet tekinthető-e akár alul-, akár felülárzottnak az egyéb kortárs művészetekhez képest, és mennyire átlátható a fotók árazása a magyar és a nemzetközi piacon. Nyilvánvalóan a kortárs fotóművészet a gyűjtő szempontjából alacsonyabb árakon mozog, mint a festészet és a szobrászat. A ma negyvenes alkotói generáció ismert képviselője, Wolfgang Tillmans egy 30x40 cm-es, kilenc példányszámú fotója 10 000-15 000 euró, Thomas Ruff ekkora, ugyanilyen példányszámú új sorozata is ennyibe kerül, míg a hasonló korú művészek ekkora festménye 50 000 euró.⁶²

Értelemszerűen az is árbefolyásoló tényező, hogy a fotó példányszáma nagyobb lehet, míg a festményből általában csak egy van. Az idősebb művészgeneráció árai sokkal magasabbak: Marina Abramovic legújabb performance-fotói 40 000 eurónál kezdődnek (60x40 cm), nagyobb, 120x140 cm-es, hárompéldányos munkái pedig 170 000 euróért vásárolhatók meg. Azzal, hogy az értékesítés galériákban folyik, az árak tökéletesen átláthatóak, követhetőek a magyar és a nemzetközi piacon is.

A magyar fotóművészek nemzetközi sikerességét az is nehezíti, hogy a külföldi elismertséghez előbb erős hazai piacot kell teremteni, stabil gyűjtői bázissal, és olyan tartós, kiszámítható éves bevételt, ami megalapozza a későbbi nemzetközi nyitást. Továbbá szilárd kapcsolatot kell kiépíteni elsősorban osztrák galériákkal, amelyek a régiós eladást erősítik. És ha az első kettő megvalósult, akkor lehet egy stratégiát felépíteni a globális piac meghódítására.⁶³

⁶² Ha idővel az összes kilenc példányt eladja a művész, akkor akár 100 000 euró körüli összeget kaphat összességében egy műért, de ez hosszú idő, továbbá a bevétel megoszlik a galéria és a fotós között, és eközben a festmények ára is folyamatosan emelkedik.

⁶³ *Ébli Gábor: Festmény, fotó, film – Beszélgetés Gerő Lászlóval a fotóművészet gyűjtéséről. Fotóművészet, 2018. 3. sz., p. 14.*

Mindazonáltal a fotóművészet hazai piacára is élénkítően hatott a digitális fotózás be-
köszönte, még akkor is, ha a digitális képek korlátlan példányban sokszorosítva veszítenek
értékükből. Több galéria webáruháza azzal kínál lehetőséget művészi fotóművek vásárlásá-
ra, hogy kiemelkedő, díjazott és kiállításokon szereplő alkotásokat kínál megvásárlásra zárt
sorozatban történő értékesítéssel. A zárt sorozat garantálja az alkotás értékét, hiszen az csak
az alkotó által meghatározott példányszámban kerül értékesítésre.⁶⁴

3.2. Fotók reklámcélú és internetes felhasználása

Más jogi és üzleti környezetben léteznek a reklám céljára készült fotók. A reklám speci-
ális, többszereplős jogviszony, amelynek csupán egyik, de nem minden esetben kötelező
szereplője a fotóművész. A reklámozó megrendeli a reklámszolgáltatótól a gazdasági reklá-
mot, amelyet a reklámszolgáltató tesz megismerhetővé, így jut el az alkotás a reklám cím-
zettjéhez.⁶⁵ A megrendelő domináns helyzetére figyelemmel az Sztj. lehetővé teszi a reklá-
mozás céljára megrendelt mű vagyoni jogának szerző általi átruházását. A törvény arról is
rendelkezik, hogy a felhasználási szerződés általános szabályain túl mire kell kiterjednie a
megállapodásnak: ez a felhasználás módja, mértéke, földrajzi területe, időtartama, a reklám
hordozójának meghatározása, valamint a szerzőnek járó díjazás összege.⁶⁶ Ezek az előírások
egyrészt szerzői jogi szempontból lényegesek a reklámmű alkotóinak, másrészt támpontul
szolgálnak a fotóművész számára, hogy az elkészült művet milyen célközönségnek szánják,
mennyi ideig szerepel a mű a reklámpiacon, milyen hordozón (CD-n, bankkártyán, óriás-
plakáton) kívánják azt felhasználni, ezáltal segítséget nyújtanak a mű megalkotásában és
kidolgozásában.⁶⁷

A reklám céljára megrendelt és e célra felhasznált művekre nem terjed ki a közös jog-
kezelés. A reklámszolgáltatóval kötött szerződés alapján a szerző átláthatja, ellenőrizheti
a reklámcélú felhasználás szerződésben engedélyezett teljes folyamatát, ismerheti a fel-
használások pontos mértékét, sugárzás esetén időpontját, így a felek ehhez és gazdasági
erejükhöz, érdekérvényesítő képességükhöz igazodó díjat alkudhatnak ki.⁶⁸ Ettől független
elem, hogy a közös jogkezelés körében a felhasználóhoz befolyó reklámbevételeket figye-
lembe kell venni a jogdíjalap meghatározásánál. A sugárzási jogdíjak körében a rádió- és
televíziós szervezetek költségvetési támogatásának, előfizetői díjbevételeinek, továbbá rek-

⁶⁴ Lásd például: <https://eifertartgallery.hu/oldal/muveszi-foto-alkotasok-vasarlasa/>.

⁶⁵ A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény
3. §-ának I) pontja szerint reklámozó az, akinek érdekében a reklámot közléstetik, illetve aki a reklámot
megrendeli.

⁶⁶ Sztj. 63. § (1)–(2) bekezdései.

⁶⁷ Kiss Zoltán Károly, Kiss Dóra Bernadett: Fotóművészeti alkotásokhoz fűződő szerzői és személyiségi
jogok. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 17. (127.) évf. 6. sz., 2022. december, p. 20–47.

⁶⁸ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2020,
p. 237.

lám- és szponzorációs bevételeinek százalékában megállapított jogdíjmértékek megfelelnek a nemzetközi ajánlásoknak.

Annak sincs akadály, hogy már meglévő fotót használjanak reklámozás céljára, de ebben az esetben a fotós és a megrendelő külön megállapodásába azt is bele kell foglalni, hogy a fotót reklámozás céljára megrendelt műnek tekintik. Egy fotó reklámcélú felhasználása tárgyában készült szakvéleményben az SZJSZT kimondta, hogy ilyen felhasználás esetén a bevételarányos díjazás megállapításakor *„azt a bevételt kellene megállapítani – és ahhoz arányosítani a szerzői jogdíjat –, ami ezekhez a felhasználási módokhoz kapcsolódik, és nem a becsomagolt és reklámozott áru eladásához.”*⁶⁹

Az internetről származó képek, fotók kereskedelmi, illetve magáncélú felhasználásával kapcsolatban is sok a bizonytalanság abból a tévhitből kiindulva, hogy ha az adott tartalom letöltését a szerzője (tulajdonosa) nem tiltja, korlátozza vagy köti valamilyen feltételhez, akkor az már közkinccs, amivel bármit szabadon megtehetünk. A valóságban nincs különbség egy fotó felhasználása között annak alapján, hogy a nyomtatott sajtóban, blogban, weboldalon, promócióban vagy könyvben használják fel. A képek, fotók hozzáféréseinek szabadsága (például képkeresők, képadatbázisok, közösségi média oldalakon) nem teszi azokat önmagukban szabadon felhasználhatóvá.⁷⁰ Internetes fotótartalmak esetében is kijelenthető, hogy ha megfelelnek a szerzői jogi védelmet megalapozó egyéniség és eredetiség követelményének, akkor felhasználásukhoz a szerző engedélye és a felhasználási engedélyért jogdíjfizetés szükséges. E főszabály alól csak a közkinccsnek minősülő produktumok, a védelmi idő eltelte és a szabad felhasználás esetkörei képeznek kivételt.

Az intézményi (munkahelyi) vagy a kereskedelmi, üzleti célú letöltés már többnyire engedély- és jogdíjköteles felhasználásnak minősül. Ugyanígy engedélyt kell kérni a magán-személyként, saját célra történő letöltésekért, ha abból közvetlenül vagy közvetve jövedelem származik, illetve valamilyen formában bevétel keletkezik a tartalmak felhasználásával. A szabad felhasználás tehát nem vonatkozik arra, ha a letöltött képet visszatöltik az internetre, kiteszik a közösségi oldalakra, a neten elérhető akár privát, akár üzleti blogra, honlapra akár illusztrációként, kísérő képként, akár a honlapdíjazn részeként.⁷¹

Külön kategóriát képvisel a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) Archívuma, amely – mint a közszolgálati médiavagyon tulajdonosi joggyakorlója⁷² – je-

⁶⁹ SZJSZT-11/2009. Áru csomagolásán, reklámján felhasznált fotografiai mű szerzői jogdíja.

⁷⁰ Horváth Katalin: „A netről szedtem a képet, akkor szabadon használhatom, nem?” A szerzői engedélyről, a felhasználás részleteiről. Jogi Fórum, 2015. december 10.: <https://www.jogiforum.hu/hirek/34955>.

⁷¹ Ismeretes olyan lehetőség (például a Google képkeresőjében), ahol beállítható, hogy a találatok között csak szabadon felhasználható képek jelenjenek meg. Ezek általában nem mindig jó minőségűek, vagy a méretük nem megfelelő, ezért más megoldást, például ingyenes képmegosztó oldalakat érdemes felkeresni és használni. Professzionális minőségű képekhez online fotóügynökségek fizetős adatbázisaiból vagy hivatásos fotós megbízásával lehet hozzájutni.

⁷² Lásd a médiaszolgáltatásról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 100. §-át.

lengleg 319 887 darab értékesíthető fotóval rendelkezik.⁷³ A fotók és egyéb archív anyagok (főként műsorok, műsorrészek) értékesítésének bevételei az MTVA-t gazdagítják, amiből a szerzők, alkotók közvetlenül nem részesülnek. Ennek az a magyarázata, hogy a közszolgálati médiavagyont⁷⁴ – jelentéktelen számú kivételtől eltekintve – munkaviszonyban alkotott művek alkotják, amelyeknek a vagyoni jogai az Szjt. 30. §-ának (2) bekezdése alapján átszálltak az MTVA-ra. Az MTVA árlistájában szereplő árak – ha a felek másképp nem rendelkeznek – minden esetben tartalmazzák az MTVA-t mint szomszédos jogi jogosultat megillető jogdíjat, de nem tartalmazzák az ismételt felhasználásért vagy egyéb jogalapon járó szerzői és előadóművészi jogdíjakat és a közös jogkezelés körébe tartozó díjakat. Ha az igények eltérnek az MTVA által alkalmazott technológiai formátumtól, annak kivitelezéséről az MTVA külön árajánlatot ad.

Fotóművészeti alkotások esetében még inkább figyelmet érdemel a művek interneten nyilvánosság számára lehívásra (on demand) hozzáférhetővé tétele fejében alkotásonként fizetendő jogdíj. A HUNGART éves díjszabásának erről rendelkező pontja szerint a jogdíjmértékek függenek a letölthető művek számától, valamint attól, hogy a felhasználás során a szolgáltató bevételhez jut-e vagy sem. Például a jogdíj mértéke 2023-ban a fotók üzletszerűnek minősülő felhasználása esetében, ha a lehívható művek száma a tízet nem éri el, a lehívások számától függetlenül 41 855 forint/év.⁷⁵ Amennyiben a felhasználás egy évnél rövidebb, a fizetendő jogdíjat arányosan csökkenteni kell. Hangsúlyozandó, hogy a HUNGART jogdíjközleményében közzétett díjtételek legjobb esetben is csak orientáló jellegűek az engedélykérés és díjfizetés elmaradása miatt indult perekben, a díjazás bírósági megállapításakor ugyanis tekintettel kell lenni minden körülményre.⁷⁶ A perbeli időszakokra mindig a jogsértéssel érintett időszakban hatályos díjszabás alkalmazandó.

3.3. A díjazás összegének megállapítása fotók jogsértő felhasználása esetén

Az SZJSZT egy 2004-ben megjelentetett kiadványba korábbi szakirodalmi művekből engedély nélkül átvett fotók vonatkozásában a HUNGART 2004-ben hatályos díjközleményét vette alapul, amely szerint 500 példányig történő sokszorosítás esetében a negyed oldaltól egész oldal terjedelmű képért fizetendő jogdíj 1100 forinttól 3800 forintig terjed képenként.

⁷³ Az MTVA 2022. január 1-től érvényes tartalomértékesítési árlistája szerint például egy darab tíz éven belüli sajtófotó egyszeri internetes felhasználásának díja 4000 forint/hó (20 darab vásárlása esetén a kedvezményes ár 25 000 forint/csomag/hó). Lásd: https://mtva.hu/wp-content/uploads/sites/17/2017/12/2022_%C3%A9vi_MTVA_tartalom%C3%A1rlista_internetre.pdf.

⁷⁴ Mttv. 203. § 33.

⁷⁵ A letöltést (tartós másolat készítését) is engedő, ún. „download” típusú, további felhasználást (például a nyilvánossághoz közvetített mű új környezetben való vagy eredeti céljától eltérő célzatú megjelenítését) lehetővé tevő felhasználásért a fenti jogdíjakon felül azzal azonos mértékű pótdíj is fizetendő.

⁷⁶ Ilyen például a felhasznált fényképek jellege, a fényképek tárgya, a felhasználás módja.

Erre figyelemmel, a szóban forgó fényképek díjazására az eljáró tanács fotónként 1100–3800 forint szerzői jogdíjat látott indokoltnak.⁷⁷

Kiadványban és naptárban engedély nélkül felhasznált 53 darab fotó vonatkozásában bírósági megkeresésre készített testületi szakvélemény abból indult ki, hogy a szerzői jogdíj mértékét főszabály szerint a felek szabadon határozzák meg, ugyanakkor a jogosulatlan felhasználást követően a felhasználási díj mértékének utólagos meghatározásánál kiindulási alap lehetne a felhasználásból származó bevétel nagysága is. A konkrét esetben azonban a kiadvány ingyenesen került terjesztésre, így a felhasználásból az alperesnek nem származott bevétele. További nehezítő körülmény volt, hogy a felperes és az alperes írásban felhasználási szerződést nem kötött, kizárólag a felperes által kiállított számlákon feltüntetett megnevezésből lehetett következtetni arra, hogy a felperes az alperes által megrendelt fotókat milyen felhasználási céllal készítette el. Így az eljáró tanács – a 2008-ban hatályos HUNGART-díjközlemény „Reklámbrossúra, levelezőlap, reklámprospektus, reklámeszközök, reklámnaptár”-ra vonatkozó rendelkezések alapján – az 1500 darabszámban megjelent „Útközben” elnevezésű kiadvány fényképfelvételeinek jogosulatlan felhasználása miatt a 2000 darabszámgig terjedő példányszám kategóriába besorolva 1x16 300 forint és 42x8500 forint, összesen 373 300 forint jogdíj elmaradását állapította meg. A 2008-ban hatályos díjszabás ugyanazon rendelkezéseinek alapján pedig a 150 példányszámban megjelent „BUÉK” naptáron a felperes által készített 5 darab 1/8-ig terjedő nagyságú fényképfelvétel jogosulatlan felhasználása miatt 5x4100 forint, azaz összesen 20 500 forint jogdíj illetné meg a felperest. A szakvélemény ennek alátámasztására rögzítette, hogy nem volt egyértelműen megállapítható, hogy a felperes által készített, jogosulatlanul felhasznált fényképek közül mely képek felhasználása tekinthető elsődleges felhasználásnak, azonban a per során becsatolt számlán feltüntetett megnevezéstől eltérő célra történő felhasználás jogosulatlan felhasználásnak tekinthető, és a HUNGART másodlagos felhasználásra vonatkozó jogdíjközleménye ebben az esetben is a jogdíj alapjának meghatározásakor viszonyítási alapként szolgálhatott.⁷⁸

A NAV megkeresése alapján készült szakvéleményben a jogvita tárgyát az képezte, hogy egy honlapon különböző időpontokban megjelent cikkek mellett feltüntetett három darab fénykép a feljelentő (sértett) felhasználási engedélye nélkül került felhasználásra. Az okozott vagyoni hátrány összegének megállapítására vonatkozó kérdést az SZJSZT nem szerzői jogi szakértői problémának tekintette, ezért az eljáró tanács álláspont helyett csak tájékoztatást, egyfajta iránymutatást adott. A vagyoni hátrány összege a feljelentő (sértett) szerző vagyoniában okozott kárból és az elmaradt vagyoni előnyből adódik össze. Mivel a jogdíjat nem

⁷⁷ SZJSZT-26/2006. Szövegrészletek és fotók kiadványban történt jogosulatlan felhasználásával okozott kár megállapítása.

⁷⁸ SZJSZT-04/2011. Fotók kiadványban és naptárban történt jogosulatlan felhasználása esetén megállapítható jogdíj.

lehetett a Sztj. 16. §-ának (4) bekezdése alapján⁷⁹ megállapítani (a feljelentő – sértett – szerző és a gyanúsított közötti eltérő megállapodás nem volt, és a fényképek felhasználásához kapcsolódóan a bevétel külön nem volt megállapítható), a szakvélemény a releváns piacon hasonló felhasználás engedélyezéséért járó, általánosan kialakult jogdíjmértékekből indult ki. A feljelentő vagyonában megalapozottan elvárt jogdíj ugyanis elmaradt. Az eljáró tanács ismeretei szerint a gyakorlatban az online hírportálok által fizetett jogdíjak összege fényképenként bruttó 3000–9000 forint (a reális összeg szignifikánsan alacsonyabb a feljelentő által megjelölt igénynél). Az engedély nélküli felhasználásból a feljelentőt ért vagyoni hátrány tehát megközelítőleg a három fényképért együttesen bruttó 9000–27 000 forint, ami nem érte el a büntetőjogi értékhatárt. Az eljáró tanács megjegyezte továbbá, hogy a kalkuláció során nem vette figyelembe a szerző személyhez fűződő jogainak esetleges sérelmét, amelyre vonatkozóan a vagyoni hátrány megítélésével kapcsolatban a joggyakorlat nem alakított ki egységes véleményt.⁸⁰

A magyar bíróságok által megállapított kártérítési összegek nem mérhetők össze a nyugat-európai országokban kiszabott kárösszegekkel. 2014-ben egy francia bíróság 130 ezer eurós kártérítést ítélt Le Corbusier építész és dizájnér jogutódjának, mivel a Getty Images fotóügynökség által értékesített 52 fotón jelent meg egy Le Corbusier által tervezett, szerzői jogi védelem alatt álló bútordarab.⁸¹ A francia bíróság a jogutód javára és a Getty Images kárára ítélt, és az ügynökséget fotónként 2500 euró kártérítésre kötelezte. A bíróság ráadásul napi 10 000 euró kötbért is kiszabott, amennyiben a jogsértő tartalmat nyolc napon belül nem távolítja el az oldalról. A Getty Images fellebbezést nyújtott be a döntés ellen, ezzel együtt – a további vitákat megelőzendő – megkezdte az esetleges jogsértő fotók törlését az ügynökség gyűjteményéből. Töröltek minden olyan fotót, ahol dizájnərbútor és egyéb dizájnertárgyak akár részben megpillanthatók.⁸² A párizsi fellebbviteli bíróságot nem győzte meg a Getty Images érvelése, miszerint nincs bizonyíték arra nézve, hogy a vitatott képek engedélyzése bármilyen kedvezőtlen hatást gyakorolt volna a képeken szereplő tényleges bútorok eladására.⁸³ A jogérvényesítési irányelv⁸⁴ 2007-es átültetése óta Franciaországban hatályos elveket alkalmazva a bíróság figyelembe vette a fotóügynökség nyereségét, és jog-

⁷⁹ „Ha e törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia.”

⁸⁰ SZJSZT-20/2017. Fényképfelvétel szerzői jogi védelme.

⁸¹ A Le Corbusier-alkotásokat szerepeltető fotók kereskedelmi forgalomba kerültek, tehát nem egyszerű amatőrfotókról volt szó, amelyeket valaki kedvtelésből készített, hanem a fotós és a Getty Images pénzt keresett a jogtalanul felhasznált bútordarabokon.

⁸² 130 ezer eurós kártérítés jogtalan fotókért. indafotó blog: https://indafoto.blog.hu/2012/02/14/130_ezer_euros_karterites_jogtalan_fotokert.

⁸³ Le Corbusier Heirs Score Win over Getty Images in France. 1709 Blog: <http://the1709blog.blogspot.com/2014/08/le-corbusier-heirs-score-win-over-getty.html>.

⁸⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről.

sértő fényképenként 1800 eurós összeget ítelt meg többek között az adatbázisban lévő képek mennyisége és azok exponálása után, valamint a Getty Images rosszhiszeműségére tekintettel.⁸⁵

4. Az iparművészeti alkotások szerzőinek díjazása

Az iparművészeti alkotások sok tekintetben az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények művészeti jellegzetességeivel, gazdasági és jogi ismérveivel mutatnak hasonlóságot. Az építészeti művekkel való rokonság elsősorban ezeknek az alkotásoknak az egy műpéldányhoz való kötöttségében és elsődleges használati funkciójában mutatkozik meg, valamint abban, hogy a szerzői jog nemcsak az építészeti, iparművészeti alkotásokat, hanem azok terveit is védi. A műszaki létesítményekkel való egyezés pedig a párhuzamos oltalomban jelentkezik – a szerzői jogi védelem mellett az iparjogvédelmi oltalom is szóba jöhet az azokra vonatkozó jogszabályoknak való megfelelés esetén. A két különböző védelmi rezsim nincs összekapcsolva: attól függetlenül, hogy az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotás nem felel meg az egyes iparjogvédelmi oltalmak követelményeinek, még részese lehet szerzői jogi védelemben az Sztj. szerint.⁸⁶ Az iparművészet különféle ágazataiban tevékenykedő alkotók általában messzemenően ki is aknázzák a különböző oltalmi formák nyújtotta lehetőségeket: az Sztj. által garantált szerzői jogi védelem mellett jellemzően védjegyoltalommal és formatervezésiminta-oltalommal biztosítják alkotásaikon a párhuzamos védelmet.

A párhuzamos oltalmi formák együttélése megmutatkozik az iparművészek díjazásának különböző formáiban, az iparművészeti alkotások eltérő árképzésében. A képző- és fotóművészethez képest az iparművészetben többletelemként a funkcionalitás is megjelenik, ugyanis az iparművészeti alkotások célja jellemzően valamilyen használati funkció elérése és kiszolgálása. Ezeknek az ipari, lakberendezési, szórakoztatási, díszítő stb. funkcióknak a kiaknázása biztosítja az iparművészek számára a más léptékű és típusú anyagi ellentételezést. Az ezt erősítő (többes) oltalomnak és a magasabb összegű, biztosabb jövedelemnek az ára az iparjogvédelmioltalom-szerzés hatósági díja, amit vagy az alkotónak, vagy a termék későbbi jogosultjának (használójának) kell megfizetni az erre vonatkozó jogszabályoknak és tarifáknak megfelelően.⁸⁷

⁸⁵ Fondation Le Corbusier v. Getty Images (Paris Court of Appeals, Pole 5, 2nd chamber June 13, 2014).

⁸⁶ Bővebben lásd: Kiss Zoltán Károly, Kiss Dóra Bernadett: Iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások jogi védelme és párhuzamos oltalmazhatóságuk lehetősége. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 17. (127.) évf. 3. sz., 2022. június, p. 58–83.

⁸⁷ Lásd például a Magyar Szabadalmi Hivatal előtti iparjogvédelmi eljárások igazgatási szolgáltatási díjáról szóló 19/2005. (IV. 12.) GKM rendeletet.

4.1. Az iparművészek díjazásának mértéke

A képzőművészetben belül az iparművészetre is áll az a megállapításunk, hogy – a piaczgazdaság világában és a szerződéses szabadság jegyében – lehetetlen akár jogszabályban, akár iparági útmutatókban értékesítési (díjszabási) limitárákat meghatározni vagy árképzési metódusokat megszabni. A régi Sztj.-t kiegészítő miniszteri rendeletek még megszabták a díjazás alsó határát, általában a terjedelemmel vagy a darabszámmal arányosan. Esetünkben az iparművészeti és ipari tervezőművészi alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és szerzői díjáról szóló 9/1970. (VI. 25.) MM rendelet volt irányadó, amely rögzítette, hogy a kész, vagy a jövőben alkotandó iparművészeti, valamint az ipari tervezőművészi alkotás (terv, műpéldány, prototípus stb.) felhasználására vonatkozó szerződésnek tartalmaznia kell a mű megjelölését, felhasználásának célját és módját, az elkészítésének technikai megoldására vonatkozó kikötéseket, átadásának határidejét, a műpéldány tulajdonjogára vonatkozó megállapodást, a szerződés időtartamát, a díjazással kapcsolatos rendelkezéseket, valamint a mű többszörösítésénél a szerző esetleges közreműködésére vonatkozó megállapodást. A díjazásban a felek a művészeti bírálókat során kialakított vélemény figyelembevételével állapodtak meg.⁸⁸ A szerződés időtartama legfeljebb 10 évre terjedhetett, ipari tervezőművészi alkotás esetén azonban határozatlan időre is szólhatott.

Az ipari tervezőművészi alkotás és az ipari formatervek felhasználása után járó szerzői díj mértékét a rendelet melléklete szerint kellett megállapítani. E műtípus megvalósításának folyamatára és egyéb sajátosságaira tekintettel a jogszabály és melléklete különbséget tett a tervezési díj (mint díjelőleg) és a termelői díj árbevételének meghatározott százalékában rögzített százalékos díj között. A tervezési díjat abban az esetben sem kellett visszafizetni, ha a százalékos szerzői díj nem vált esedékessé, vagy annak összege a tervezési díjat nem érte el.⁸⁹ Az ipari tervezőművészi alkotás és az ipari formatervek felhasználása után járó szerzői (tervezési) alapidíj mértéke például egyszerű felépítésű és szerkezetű termékek esetében 10 000 forintban, míg a százalékos díj a termelői árbevétel 0,1–3 százalékában került meghatározásra. Bonyolult felépítésű és összetett szerkezetű termékek esetében a tervezési díj 50 000 forint volt, a százalékos díj viszont itt is 0,1–3 százalék között mozoghatott.

1999. szeptember 1-jétől a régi Sztj.-vel együtt a miniszteri rendeletek is hatályukat veszítették, ahogy a Képző- és Iparművészeti Lektorátus jogszabállyal megerősített és minőséget garantáló (ezáltal ármeghatározó) zsűrifunkciója is megszűnt. Napjainkban a MANK által a beérkező megrendelések szerinti műfajban (például kézműves és iparművészeti termékek,

⁸⁸ A művészeti bírálót (zsűrizést) a Képző- és Iparművészeti Lektorátus végezte, amely 2007-ben a Magyar Művelődési Intézethez került, majd 2012-ben beolvadt a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft.-be (MANK). Ezt követően a MANK keretei között folyik az alkotóművészetet támogató szakmai, szaktanácsadói tevékenység, így többek között köztéri szobrokról, érmékről és egyéb műalkotásokról szakvélemények kiadása.

⁸⁹ A százalékos szerzői díjat évenként a tárgyévét követő év február 1-ig kellett megfizetni.

amatőr művészeti alkotások) folytatott egyéni, csoportos és időszaki csoportos termékminősítő zsűri szervezése, lebonyolítása tölti be ezt a funkciót, amely azonban nem terjed ki a tárgy értékének elbírálására.⁹⁰

Kortárs iparművészeti aukciók, számokban mérhető galériás értékesítések hiányában kérdésként merül fel, hogy milyen szempontok, rendezőelvek határozzák meg ezeknek a műveknek a piaci értékét és árképzését. Emlékeztetőül, a fotóművészeti alkotások értékesítése, kiállítása, követőjogi díjigénye, az alkotások másodlagos felhasználásának engedélyezése a képzőművészeti alkotásokhoz hasonlóan működik. Erre figyelemmel a HUNGART éves díjszabása nem is tesz különbséget az érintett jogosulti kör alkotásainak közös jogkezelés körében engedélyezett felhasználások után beszedett jogdíjak megállapítása és felosztása között. Az alapprobléma az, hogy a jogdíjközlemény nem tesz különbséget és nem differenciál a képző-, fotó-, ipar- és ipari tervezőművészek között, miközben az iparművészeti alkotások reprodukciós célú többszörözése nem tekinthető tipikus és gyakori felhasználási módozatnak. Másként fogalmazva, a dizájntermékek elsődleges és másodlagos felhasználása nem vethető össze a képző- és fotóművészeti alkotások piacával, amire nincs tekintettel a HUNGART díjszabása. Mindez nem okoz zavart az iparművészek díjazásának rendszerében, ugyanakkor – szakmai igazodási pontok hiányában – megnehezíti a jogsértés során keletkezett vagyoni hátrány bírósági megállapítását. Ezt támasztja alá az iparművészeti területen fellelhető kevés számú, az összecszerzésre kiterő releváns testületi szakvélemény is.

4.2. A díjazás összegének megállapítása iparművészeti alkotások jogsértő felhasználása esetén

Mintadobozok kismértékben történő megváltoztatása és engedély nélküli gyártása, forgalomba hozatala ügyében az SZJSZT eljáró tanácsának azt is figyelembe kellett venni, hogy a felek nem foglalták írásba a felhasználási szerződést, aminek elmaradása a díjazás összegének megállapítását is megnehezítette. A szakvélemény ebben az esetben is abból indult ki, hogy a felhasználási díj kizárólag a felek szabad megállapodásán, annak hiányában bírói mérlegelésen múlik. „A szerződésben kikötött egyszeri díjazás esetén sem a felhasználás ténye, sem a legyártott mennyiség természetesen nem érinti a díj mértékét; ilyenkor inkább csak a kockázatvállalás van máshova telepítve, mint abban az esetben, ha a szerző a tényleges forgalom után százalékos juttatásban részesül. Olyan esetben azonban, amikor a felek előre nem állapodtak meg a díjazás mértékében – mint a tárgyalat esetben –, hanem arra a per so-

⁹⁰ A termékminősítés során a MANK által felkért művészeti szakértők elbírálják az alkotást, a műfaji és funkcionális követelményeknek megfelelő munkát szerzői jogi védelem alá eső iparművészeti alkotásnak (AM-), illetve egyedi jellegű színvonalas kézműves terméknek (TM-A) vagy igényesen kivitelezett kézműves terméknek (TM-B) minősítik. Az eredményről a MANK szakvéleményt, termékminősítést ad ki. A művészeti szakértők által elfogadott tárgy zsűriszámot kap. A termék a zsűri által meghatározott, a jegyzőkönyvben feltüntetett példányszámban állítható elő.

rán, és így már bizonyos forgalmi tapasztalatok után kerül sor, indokolt lehet, hogy a forgalmi adatokat a díj megállapításánál valamilyen módon figyelembe vegyék.” Mindezekre figyelemmel, az eljáró tanács a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakvéleményében szereplő alkotásonkénti 100 000–300 000 forint közötti összeget annyiban tartotta reálisnak, hogy a felhasználásra került formatervek esetében a forgalom mértékétől is függően a felső határig terjedő összeg, a felhasználásra nem került mintadobozok esetében az alsó határhoz közeli összeg megállapítása lehet indokolt.⁹¹

Szobrászművész felperes által tervezett alkotások alperes kivitelező által történő lemásolása és engedély nélküli felhasználása tárgyában készült szakvéleményében az SZJSZT rendelkezésére állt a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakvéleménye. Ezt azonban nem vette figyelembe, mivel „a művészeti alkotásról kiadott értékelése önmagában nem alapítja meg a szerzői jogvédelmet”. Az ügyben eljáró tanács ettől függetlenül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felperes jogelődjének tervei az Szt. értelmében önmagukban is védelem alá eső művészeti alkotások. Mivel a perbeli ügyben a régi Szt. rendelkezései voltak irányadók, a szakvélemény felidézte a 9/1970. (VI. 25.) MM rendeletben az ötvös- és fém-művészeti alkotásokra vonatkozó tervezési díj és százalékos szerzői díj mértékét.⁹² A díj és a vagyoni hátrány összegének ennél konkrétabb megállapítására azonban a testület ebben az ügyben nem vállalkozott.⁹³

Kerti fabútorok szerzői jogi védelmének megsértése miatt indított büntetőügyben az SZJSZT megállapította, hogy a vádlott által készített garnitúra követi a sértett garnitúráinak egyéni, eredeti kialakítását, a bútorok karakterükben, összhatásukban megegyeznek, ez a hétköznapi szemlélő számára is egyértelmű, ezért a vád tárgyává tett kerti ülőgarnitúra gyártása sérti a jogtulajdonos többszörözési és terjesztési jogát. A díj kiszámításának módjára és összegére vonatkozó bírói kérdések megválaszolása előtt az eljáró tanács először azt vizsgálta, hogy a sértett által megjelölt 30 millió forint vagyoni hátrány – 100-130 db garnitúra vádlott által történő eladása esetén – reális-e. A 30 millió forintot a sértett egyszerűn a saját darabonkénti kb. 300 000 forintos eladási ára és a vonatkozó időszakban kieső megrendelések száma alapján határozta meg. A szakvélemény rámutatott arra, hogy „még ha bizonyítást is nyer, hogy a sértett a vádlott szerzői jogsértésének következtében valóban kb. 100 vásárlótól esett el, nem a teljes árral, hanem a haszonnal kell kalkulálni a vagyoni hátrány összegének megállapításához, ami a fenti adatokkal számolva is jóval kisebb összeg, nagyságrendileg 3.000.000 forint. A vagyoni hátrány fogalmába nem tartozik bele az általános forgalmi adó, így ezt is figyelembe kell venni az összeg meghatározásánál.”

A bútort tervező iparművészek jogdíjigényével kapcsolatban az SZJSZT utalt a HUNGART díjszabására, amennyiben a szerzők átengedik a már egyszer nyilvánosságra

⁹¹ SZJSZT-21/2006. Doboz formatervek szerzői jogi védelme.

⁹² Erről bővebben lásd a 4.1. pontban írtakat.

⁹³ SZJSZT-25/2007. Szerzői minőség jogi megítélése, tervezői és kivitelezői tevékenység viszonya.

hozott alkotásaik bármely további felhasználásának – a hatályos szerzői jogi rendelkezések értelmében jogdíjköteles – engedélyezési jogát a közös jogkezelőnek. Ha nem engedték át, akkor a jogdíj mértéke elsősorban a felhasználás jellegének, terjedelmének függvénye, és általános tarifaként vagy egyedi szerződés keretében kerül meghatározásra. A HUNGART jogdíjtarifái kizárólag a jogkezelő közreműködésével történő jogosítások tekintetében érvényesek, ugyanakkor viszonyítási pontként hasznosak lehetnek a vagyoni hátrány számítása során is. A jelen ügyben kérdéses bútorok a díjszabás „*egyéb anyagokon történő felhasználás (textília, bőr, csomagolópapír stb.)*” kategóriájába tartoztak, ahol a díj a kiskereskedelmi eladási ár százalékos arányában kerül megállapításra, és a nettó eladási ár 10 százalékát teszi ki.⁹⁴ A jelen ügy egyik tanúvallomása szerint a vádlott nagyjából 100–130 darab garnitúrát adott el, darabját 160 000-tól 220 000 forintig. A vádlott jóval kisebb darabszámot jelölt meg, azonban még ezekkel a forgalmi adatokkal kalkulálva is nagyságrendileg 1,5–3 millió forint a becsült vagyoni hátrány. A sértett szerint a vádlott 75 000 forintért is árult garnitúrákat, ez esetben viszont az összeg még kisebb.⁹⁵ A sértett akként nyilatkozott, hogy évi 500 000 forint licenccdíjat kért volna a vádlottól annak fejében, hogy zavartalanul gyárthassa és árusíthassa a bútorokat. Ez a kérdéses időszakra vonatkozóan nagyságrendileg 1,5 millió forintot tett volna ki. A bírói mérlegelésnél tehát figyelembe lehetett venni, hogy a sértett ezt a nagyságrendet tartotta reálisnak a jogszerű felhasználás fejében fizetendő szerzői jogdíj meghatározásakor. Az eljáró tanács végül kitért arra is, hogy a díj megfizetésének formájára sincs speciális előírás, a felek szerződésbe foglalt megállapodásának megfelelően fizetendő (akár részesedésarányosan, meghatározott periódusokra vonatkozóan, akár fix díjban is kiköthető, és egyszeri alkalommal fizethető). „*Iparjoggal kapcsolatos díjfizetési kötelezettségről viszont a jelen esetben nincs szó, tekintve, hogy szerzői jogi védelem alatt álló alkotásról van szó, és nem az iparjogvédelem tárgykörébe eső termékről (bár a párhuzamos oltalom elvének is megfelelően akár formatervezési mintaoltalomban is részesülhetnének a kérdéses bútorok, de erről az eljáró tanácsnak nincs tudomása).*”⁹⁶

Gumiformák – mint ipariforma-tervek – segítségével készített miniatúrák területén a tervező és a kivitelező nem szokta a felhasználási szerződésben korlátozni a sokszorosítható tárgyak számát. Ennek az az oka, hogy vagy az ún. örökáras konstrukcióban történik a felhasználás engedélyezése, vagy a felhasználási szerződésben elszámolási kötelezettséget vállalnak bizonyos időközönként a felek az adott időszakban értékesített tárgyak darabszámának megfelelően. Ez utóbbi esetben az elszámolás alapja a termelői árbevétel szokott

⁹⁴ Amennyiben a kiskereskedelmi eladási ár nincs rögzítve, akkor a HUNGART és a felhasználó közötti szerződéses engedélyezésben egy átlagos kiskereskedelmi eladási ár kerül meghatározásra, amelyet a kiszámítás alapjául használnak fel.

⁹⁵ Ezzel a számítással a vádlott gazdagodásának a nagysága határozható meg pontosan, a sértettet ért kár, valamint a vagyoni hátrány megállapítása során az elmaradt haszon részeként ugyan lehet számolni a sértett által alkalmazott eladási árral, viszont ebben az esetben tekintettel kell lenni arra, hogy ezen a magasabb áron a vásárlók száma vélhetően alacsonyabb lett volna.

⁹⁶ SZJSZT-32/2014. Zsűrített kerti fabútorok szerzői jogi védelme.

lenni és ennek bizonyos százalékában mint szerzői jogdíjban szoktak a felek megegyezni. A százalék nagyságrendje 0,5-től 3-ig terjed, de kivételes esetben ennél magasabb százalék is lehet. A testület által még 2002-ben megvizsgált tárgyak esetében a vélelmezhetően nem túl magas darabszám okán az eljáró tanács szerzői jogdíjként a szakmában szokásos felső határt, a 3 százalékot jelölte meg, és tartotta indokoltnak. Az eljáró tanács kitért arra is, hogy a sokszorosítható darabszám a lektorátus állásfoglalásaiban csak egy bizonyos eszmei plafont jelöl, amelyet általában e tárgyak sokszorosítása nem szokott elérni, és a gyakorlatban ilyen darabszámmra a felek nem szoktak szerződést kötni.⁹⁷

Mókusfigurákat is tartalmazó játékpéldék szakértői vizsgálata alapján az SZJSZT megállapította, hogy a felperes által csatolt alkotások művészeti (iparművészeti és ipari tervezőművészeti) alkotásoknak minősülnek, és szerzői jogi védelem alatt állnak, míg az alperesi művek szolgai másolatnak minősülnek, így azok a felperesi művek jogsértéssel előállott példányainak minősíthetők. Az ügyben eljáró tanács ugyanakkor nem tekintette szerzői jogi szakkérdésnek annak megítélését, hogy a felperes által megjelölt és igényelt 11,460 millió forint gazdagodás eltúlzott összegű-e. A szakvélemény idézte a kommentárokból is lefektetett általánosan elfogadott jogértelmezést, amely szerint *„legalább az a jogdíj követelhető, amelyet a jogsértő a jogosultnak megfizetni elmulasztott. Ezen túlmenően, amennyiben a jogsértő által elért gazdagodás ezt a jogdíjat meghaladja, a jogsértő további gazdagodása is igényelhető. A szabály nemzetközi egyezményes és irányelvi háttéréből következően a gazdagodás a jogsértő által a jogsértéssel elért nyereséget jelenti.*”⁹⁸ E jogértelmezés alapján a gazdagodási igény összecszerűségének kimutatása az eljáró tanács szakértelmét meghaladta.⁹⁹

A különböző hamis és szerzői jogot sértő ruházati termékek és kiegészítők árusításával összefüggő SZJSZT-szakvélemény részletesen foglalkozott az engedély nélküli felhasználás esetén érvényesíthető kártérítési igény kérdésével, különösen a kár elemeivel és a kármérték meghatározásának szempontjaival. A jogérvényesítési irányelv a kár mértékének meghatározásánál a kár elemeiként az elmaradt hasznot, a jogsértő által elért tisztességtelen gazdagodást és a vagyoni tényezőknél kívüli sérelem figyelembevételét említi. Ez összhangban van a Ptk. 6:522. §-ának (1)–(2) bekezdésével, amely szerint a károkozó a károsult teljes kárát köteles megtéríteni. A teljes kártérítés körében a károkozó köteles megtéríteni

- a károsult vagyonában beállt értékcsökkenést;
- az elmaradt vagyoni előnyt; és
- a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket.¹⁰⁰

Amennyiben a tényleges kár nem állapítható meg, az irányelv 13. cikk (1) bekezdésének b) pontja lehetővé teszi az általános kártérítés megítélését is, amelynek mértéke legalább

⁹⁷ SZJSZT-24/2002. Miniaturák elkészítése után fizetendő szerzői jogdíj.

⁹⁸ Gyertyánfy: i. m. (68), p. 510.

⁹⁹ SZJSZT 09/2012. Játékok szerzői jogi védelme és szolgai másolása.

¹⁰⁰ A negyedik elem a sérelemdíj (a korábbi Ptk. fogalomhasználatában nem vagyoni kár), amelyet a személyiségi jogában megsértett személy követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemtől (Ptk. 2:52. §-a).

akkora kell legyen, mint az a díj, amely a jogosultnak a jogsértő részéről járna a felhasználásért, ha a jogosult erre engedélyt adott volna.

Az ügyben eljáró tanács megjegyezte, hogy az elsőfokú ítélet a vagyoni hátrányt a korábban beszerzett szakértői vélemény alapján a lefoglalt áruk értéke alapján határozta meg. A testület álláspontja szerint a vagyoni hátrány meghatározásának ez a módja nem volt megfelelő, mert a vagyoni hátrányt más szempontok szerint kell meghatározni. Annak megállapítása, hogy milyen összegű az okozott vagyoni hátrány, a bizonyítás lefolytatására jogosult bíróság hatásköre. Az SZJSZT arra a kérdésre tudott választ adni, hogy jogszerű felhasználás esetén milyen összeg illetné meg (illette volna meg) a jogosultat. A kiindulási pont itt is a HUNGART elkövetéskor hatályos díjszabása, amely az egyéb anyagokon (például textília) történő felhasználás esetére a nettó kiskereskedelmi ár 10 százalékát határozza meg. Az engedélyezés során meghatározásra kerül az értékesítési ár, vagy ennek hiányában egy átlagos kiskereskedelmi ár kerül alkalmazásra. Az eljáró tanács szerint abból az esetből kell kiindulni, amikor a jogszerű felhasználás céljára engedélyt adnak, és az engedély ellenértékét a jogosult a piaci körülmények figyelembevételével határozza meg, azaz az eredeti termékekből eredő nettó árbevételhez viszonyítja a százalékos díjat.¹⁰¹

Az ipari tervezőművészi alkotások és az ipariforma-tervek szerzőinek díjazása szempontjából két korszakot különíthetünk el. Az Sztj. hatálybelépése előtt a 9/1970. (VI. 25.) MM rendelet és annak melléklete volt irányadó, amely szerint a felhasználási engedély szerzői díja két részből tevődött össze: egyfelől tervezési alapidjából (ennek minimumösszege került rögzítésre a jogszabályban), másfelől százalékos díjból (ez a termelői árbevétel 0,1–3 százalékában volt meghatározva). A miniszteri rendelet 1999. szeptember 1-jei hatályon kívül helyezését követően a felhasználási díj megállapítása kizárólag a felek szabad megállapodásán, annak hiányában – per esetén – bírói mérlegelésen múlik. Bonyolult felépítésű, összetett szerkezetű, illetve jelentős piaci haszonnal kecsegtető termékek esetében a tervezési díj és a százalékos díj (ha elkülönülnek) elérheti a nettó kiskereskedelmi eladási ár 10 százalékát.

ÖSSZEGZÉS

A vizuális művészeti ágak között a képzőművészetet megkülönböztetett hely illeti meg, hiszen leginkább a képzőművészet a látható, befogadható és elérhető alkotásokat létrehozó kifejezési mód, ahol a művészi érték kimondottan az alkotásban, a tárgyiasult műben érhető tetten. Jóllehet a szerzők vagyoni jogainak szabályozása relatíve nagy múltra tekint vissza, a 21. században felgyorsult ütemű jogfejlődés, az ily módon gyakran változó szabályok gyakorlati alkalmazásának problematikái és nehézségei az utóbbi években, évtizedekben váltak hangsúlyossá. Ezen belül is a vizuális és főként az audiovizuális műfajokra vonatkozó jog-

¹⁰¹ SZJSZT-26/2014. Szerzői jog megsértésének vétsége.

terület viszonylag kiforrottlannak számít, ezért számos bizonytalanság és kérdés merül fel a szabályok gyakorlatba történő átültetésével, értelmezésével kapcsolatban.

Napjaink szerzői jogi témájú tanulmányainak, monográfiáinak megkerülhetetlen tartalmi eleme, hogy a 21. század művészetfogyasztási szokásai, így különösen az internet tömeges használata olyan új problémákat és kihívásokat vetett és vet fel, amelyekre a piaci vertikum minden szereplőjének bevonásával (és lehetőség szerint egyetértésével) a jogalkotóknak kell működőképes, életszerű megoldást találni. Ehhez elengedhetetlen, hogy a művészeti ipar minden szereplője, leginkább maguk a művészek tisztában legyenek a jogaikra és díjazásukra vonatkozó alapvető szabályokkal és azok alkalmazásának gyakorlatával, hiszen a valamennyi szereplő számára megfelelő szabályozás mellett jogtudatos alkotói lét szükséges ahhoz, hogy a szerzői jog maradéktalanul betölthesse szellemialkotás-ösztönző funkcióját.